

Om alternativer til frihedsstraf¹⁾

Af fuldmægtig, cand. jur. WILLIAM RENTZMANN, København

I. Indledning

„Det er beskidt og uværdigt at spytte på en politibetjent, og jeg lover aldrig at gøre det igen“. Denne sætning blev en ung amerikaner fornylig dømt til at skrive 2.500 gange for en forbrydelse, som man næsten kan gætte sig til.²⁾

I realiteten fik han valget mellem denne straf og 30 dages fængsel. Denne lidt kuriøse dom er et af de efterhånden temmelig mange udtryk for en tendens bort fra frihedsstraffen.

Hovedformålet med denne artikel er at give konkret information om nogle få af de alternative sanktioner, som er foreslået eller gennemført i lande vi plejer at sammenligne os med på det kriminalpolitiske område.

Som baggrund herfor har jeg dog fundet det nødvendigt indledningsvis i meget korte træk — og i måske lovlig forenklet form — (1) at omtale den stigende forståelse for de uheldige sider ved frihedsstraf, som i de senere år har gjort sig gældende, specielt i fagkredse, samt (2) at redegøre for de synspunkter, som for mig personlig forekommer væsentlige ved bedømmelsen af sanktionssystemet og hidtil fremkomne ideer til alternativer til frihedsstraf.

1. Der er i og for sig ikke noget nyt i at hævde, at frihedsstraffen må begrænses mest muligt. Det har især inden for de sidste 20 år utallige forskere, kriminalpolitikere, kommissioner og internationale organisationer givet udtryk for i endnu talrigere rapporter, resolutioner og indstillinger.

Udgangspunktet for alle disse bestræbelser er naturligvis den lange række af skadevirkninger, man har konstateret følger af at isolere mennesker i institutioner. Skadevirkninger, som hænger sammen med en begrænsning af snart sagt alle arter af stimuli som man udsættes for under mere normale omstændigheder. Den eneste påvirkning, som med sikkerhed bliver forstærket, er påvirkningen fra de subkulturer, der altid vil opstå, når man samler mennesker med samme sociale afvigelse i totale institutioner.

Disse skadevirkninger, som jeg skal afstå fra at eksemplificere, idet jeg forudsætter, at de er størstedelen af læserne bekendt, må vel siges at være indiskutable. Derimod kan man diskutere,

1) Denne artikel er en let bearbejdet udgave af et foredrag, holdt i Dansk kriminologisk Selskab den 18. marts 1975, og er en udbygning af min kronik: „Nye tider — nye straffe“ i dagbladet Information den 30. 8. 1974.

2) Politiken 27. 11. 1974.

om frihedsberøvelse, selv under hensyn til de dermed forbundne skadevirkninger, er forsvarlig ud fra et effektivitetssynspunkt. Det er der imidlertid intet som helst holdepunkt for at antage. Der er i Vesteuropa og USA foretaget en lang række undersøgelser vedrørende forskellige sanktioners effekt³⁾, og selv om man tager alle mulige forbehold over for disse undersøgelser, må det i hvert fald være forsvarligt at hævde, at der hidtil intet som helst er kommet frem, der tyder på, at frihedsstraf i relation til recidiv er mere effektiv end andre foranstaltninger over for kriminelle.

Et tredje argument — som man skulle tro ville få en vis succes i disse tider — er, at frihedsberøvende sanktioner er uforholdsmæssigt ressourcekrævende. I den danske kriminalforsorg anvendes f. eks. omkring 300 mill. kr. om året til anstaltsområdet, hvor der gennemsnitligt sidder 3.500 personer, mens man til ca. 5.500 personer i den frie kriminalforsorg klarer sig med 30 mill. kr. Disse tal viser naturligvis ikke alene, at den frie kriminalforsorg er billigere, men også at det danske samfund har satset alt for få penge i den frie sektor. Det gælder imidlertid for alle nedennævnte sanktioner af ikke-frihedsberøvende eller delvis frihedsberøvende karakter, at de er langt billigere end den sædvanlige frihedsberøvelse, og dette er da også et punkt, som jævnlige er understreget i de forslag og resolutioner, der er fremsat, bl. a. af Europarådet.⁴⁾

Den følgende oversigt over forskellige alternative sanktioner er en usystematisk eksemplifikation, som alene tjener til at vise, i hvilke retninger alternativdebatten hidtil har ført.⁵⁾

1. Bøde
2. Betinget dom
3. Betinget dom med forskellige intensiveringer

³⁾ Se f. eks. Clarice Hjelm: Översatt och förkortad version av R. F. Sparks: Forskning om användning och effektivitet av probation, parole och after-care-åtgärder. KVS-rapport nr. 2, 1973.

⁴⁾ Se f. eks. Bekendtgørelse af Europarådets resolution om betinget dom, tilsyn og andre foranstaltninger, der træder i stedet for frihedsstraf, Lovtidende C 1965.77; Europarådets resolution (73) Om korttidsbehandling af voksne forbrydere, Europa på vej, 4/1973, p. 58 f. og resolution nr. 4 fra det europæiske justitsministermøde 1972 „on the development of methods of treatment at liberty or semi-liberty as alternatives to fulltime imprisonment“. ECCP-underkomiteen vedrørende alternativer til frihedsstraf, som blev nedsat i 1972, forventes at afgive rapport inden udgangen af 1975.

⁵⁾ For nogles vedkommende (især nr. 4, 9, 10 og 11) kan det være tvivlsomt, om det er korrekt at anvende betegnelsen „sanktion“. Der er måske nærmere tale om rene behandlings- eller støtteforanstaltninger. Men grænsen imellem disse og straf er ikke altid skarp. På den anden side betyder begrænsningen til „sanktioner“, at fængslingssurrogater, tiltalefravalg o.l. ikke er medtaget i denne sammenhæng.

4. Intensive Community Treatment (Intermediate Treatment)
5. Natfængsel
6. Week-end-fængsel
7. Samfundstjeneste
8. Straffövervakning/kontroltilmelding
9. Familiepleje
10. Gruppehjem
11. Half-way-houses
12. Udvisning
13. Forbud mod at komme visse steder
14. Rettighedsfortabelse
15. Advarsel
16. Registerantegning
17. Forsorgsdom/skyddstillsyn
18. Tvungen konfrontation med offeret
19. Pligt til at udfærdige en skriftlig beskrivelse af skaderne ved forbrydelsen
20. Obligatorisk idræt og gymnastik om lørdagen
21. Obligatorisk erhvervstræning om lørdagen
22. Attendance Centers/Jugendarrest/Day training Centers
23. Intensiv overvakning

Det er vel åbenbart, at ikke alle disse sanktioner egner sig til danske forhold, men for at kunne vælge imellem dem eller for at kunne udtænke andre er det nødvendigt, at man gør sig klart, hvilke kriterier en strafart bør opfylde.

2. Det er diskussionen om begrundelsen for eller formålet med at straffe, man atter må tage fat på, og det vil primært sige diskussionen omkring specialprævention, generalprævention og repression. Denne diskussion vil jeg imidlertid her gå meget let hen over, idet jeg kun i meget generelle vendinger vil give udtryk for min tro — for et trosspørgsmål er det jo i vidt omfang, al den stund videnskaben hidtil kun har kastet et meget svagt lys over disse områder.

For så vidt angår specialpræventionen, som er det bedst undersøgte strafformål, står man tilbage med en erkendelse af, at det stort set er lige meget, hvad man griber til (bortset fra dødsstraf naturligvis), — tilbagefaldet til ny kriminalitet er generelt nogenlunde lige stort.⁶⁾

⁶⁾ At frihedsstraf specielt ikke virker forbedrende er et gammelt synspunkt. I sin meget omtalte „Runøtale“ den 30.1.75 citerede den svenske justitsminister Lennart Geijer den konservative rigsdagsmand Provt Stenhammar for følgende skarpe forkastelse af fængselsystemet fremsat i 1840-erne: „Allt det usla pratet om förbättring — moralisk förbättring — som genom fångelset verkas, är et skojeri. Förbättras i ensamheten kan ingen människa. Förbättringen är icke tänkbar annat än under pröfning i samlivet med människor“.

Den generalpræventive effekt er hidtil i meget ringe omfang blevet undersøgt på videnskabeligt grundlag. Den herskende tilstand af generel uvidenhed herom synes imidlertid ikke at afholde selv erfarne praktikere fra lejlighedsvis at påstå, at generalpræventionen kræver dette eller hint af sanktionssystemet. Dette skyldes formentlig en overordentlig udbredt fornemmelse — som jeg også selv deler — af, at straf på en eller anden måde har en adfærdskorrigerende effekt af den art, som vi kalder generalprævention. Jeg er imidlertid kun enig for så vidt angår straf som sådan. Går man over til at hævde, at generalpræventionen kræver f. eks. frihedsstraf i modsætning til en eller anden form for kriminalforsorg i frihed eller oven i købet frihedsstraf af en eller anden bestemt længde, så er man vist ude, hvor man ikke kan bunde — og heller ikke svømme for den sags skyld.

Derimod forekommer den repressive opfattelse af straffen som samfundets moralske misbilligelse af den kriminaliserede handling mig at være den mest realistiske og rationelle — og måske også den lettest forståelige for den, der skal akceptere at blive straffet af samfundet.

Mit foreløbige udgangspunkt for en bedømmelse af, om forskellige forslag til sanktioner er mere eller mindre gode — eller mere eller mindre dårlige, om man vil — er således (1), at sanktionen skal være egnet til at give udtryk for samfundets misbilligelse af, at dets normer bliver overtrådt. Det vil altså sige, at en straf skal være noget, som på en eller anden måde er en ubehagelighed, en lidelse.⁷⁾

Dette kriterium kan imidlertid ikke stå alene. Man må også, bortset fra i helt ekstreme tilfælde, stille krav om, (2) at straffen ikke må gøre den pågældende mindre egnet til at klare sig i samfundet på lovlig vis i fremtiden, og endelig (3) skal en sanktion opfylde visse humanitetskrav i relation til den kriminelle og hans familie, herunder også krav om et vist fornuftigt indhold i sanktionen.

Det fremgår implicite af de nævnte kriterier, at jeg er enig med de kriminalpolitikere, som hævder, at man ikke ved hjælp af straf i væsentlig grad kan påvirke kriminalitetsniveauet. En ændring af dette niveau kan kun ske ved hjælp af generelle samfundspolitiske foranstaltninger kombineret med en begrænsning af mulighederne for at begå kriminalitet. Det vil altså sige, at man skal satse på skole- og opdragelsespolitik, boligpolitik,

---

⁷⁾ En af følgerne af en sådan opfattelse er jo bl. a., at en straf ikke kan motiveres med, at den har nogen behandlende effekt; frihedsberøvelse må alene reserveres dem, der gør sig skyldige i virkelig alvorlig og farlig kriminalitet, jfr. Knut Sveri i et indlæg til det svenske kriminalpræventive råd, offentliggjort som rapport nr. 3 fra 1973.

socialpolitik osv.⁸⁾ og på det man kunne kalde kriminalprævention i teknisk forstand — „det primitiva ropet på fler poliser och strängere straff löser inte brottslighetens orsaker. Det åstadkommer bara krusningar på ytan“.⁹⁾

II. Konkrete alternativer

1. Udvælgelse af visse sanktioner

Blandt de tidligere opregnede sanktionsforslag er der en hel del, som straks kan udelukkes, enten fordi de ikke er egnet til at give udtryk for en misbilligelse, eller fordi de gør lovbrøderen mindre egnet til at klare sig i fremtiden, eller fordi de må anses for inhumane eller i øvrigt ude af trit med dansk kulturopfattelse.

Blandt dem, der står tilbage, er bl. a. bøde og betinget dom. Disse sanktioner finder jeg dog ikke grund til at omtale i denne sammenhæng, dels fordi de jo er velkendte, dels fordi der i forvejen er bestræbelser i gang for at udvide deres anvendelsesområde.

Derimod vil jeg omtale natfængsel, week-end-fængsel, straff-övervakning samt ganske kort attendance centers/daytraining centers og så slutte af med samfundstjeneste, som vel er det mest interessante forslag for tiden.

2. Natfængsel og week-end-fængsel (fritidsfængsel)

Der er her tale om sanktioner, som man allerede for 4—5 år siden herhjemme pegede på fra politisk hold. Bl. a. foreslog socialdemokratiets retsreformudvalg i 1970¹⁰⁾, at i hvert fald kortere frihedsstraffe burde udstås i fritidsfængsel eller frigangsfængsel.¹¹⁾ Også SF nævner i sit kriminalpolitiske debatoplæg¹²⁾, at natfængsel eller fritidsfængsel vil være velegnet især til kriminelle, som er arbejdsmæssigt stabile, og som har familie. Dansk Fængselsforbund har i et debatoplæg fra 1972¹³⁾ peget på, at specielt hæftestrafen burde erstattes af fritidsfængsel. Og

⁸⁾ Forskellige politiske partier i Danmark har i deres kriminalpolitiske programmer givet udtryk for, at de har indset denne sammenhæng mellem samfundspolitik og kriminalpolitik, se f. eks. det radikale venstres oplæg til kriminalpolitisk debat, 1971 (Valbak, Wolf og Jepsen), og Her og Nu, Tidsskrift for socialistisk debat, nr. 3, juni 1971 (SF).

⁹⁾ Den svenske justitsminister Lennart Geijer i Runö-talen.

¹⁰⁾ Forslag til en retsreform. Socialdemokratiets retsreformudvalg. Kbh. 1970.

¹¹⁾ Se herom f. eks. Community Work — an Alternative to Imprisonment. Correctional Research Associates. Wash. D.C. 1967.

¹²⁾ Her og nu. Tidsskrift for socialistisk debat, nr. 3, juni 1971.

¹³⁾ Den kriminalpolitiske debat. Dansk Fængselsforbunds indlæg. Kbh. 8. 12. 1971.

endelig har man jævnlgt i dagspressen taget dette forslag op, bl. a. fra politi- og dommerside.¹⁴⁾

Som det fremgår af betegnelserne indebærer natfængsel, at man tilbringer tiden fra arbejdstidens ophør til dens påbegyndelse næste morgen i en institution, mens week-end-fængsel betyder, at man møder ved arbejdstids ophør om fredagen og bliver til arbejdstidens påbegyndelse den følgende mandag. I de lande, hvor man opererer med disse sanktioner, er det således, at hver nat, man har tilbragt i fængslerne, regnes for afsoning af én dags fængsel, dvs. at man i løbet af en week-end afsoner 3 dages fængsel. Begge disse former for fritidsfængsel indebærer den åbenbare fordel, at det bliver muligt for de domfældte at bevare deres beskæftigelse og dermed muligheden for selv at klare deres økonomiske forpligtelser, ligesom sanktionen i større eller mindre omfang giver mulighed for at bevare familielivet nogenlunde intakt. Natfængsel findes i øjeblikket i Vesttyskland, Frankrig og Belgien og er i realiteten ved at blive indført i Sverige — selvom man ikke der kalder det natfængsel — hvor man i forbindelse med omstruktureringen af anstaltssystemet har ændret opbevaringssystemet, således at de personer, der anbringes i lokalanstalterne, i princippet kan få frigang fra den første dag, således at de kan passe deres normale arbejde.

Week-end-fængsel findes i Vesttyskland (hvor det dog ikke er anvendt ret meget de sidste 5—6 år) og desuden i Belgien, men et af de lande, hvor man har haft mest succes med det er tilsyneladende New Zealand.¹⁵⁾ Her startede man i 1963 week-end-fængsler udelukkende for unge, men efter nogle få år blev ordningen udvidet til også at omfatte voksne lovovertrædere.

En af de væsentlige fordele ved fritidsfængsel, hvor opholdstiden bruges dels til arbejde og dels til undervisning, gruppediskussioner o. l., er, at sanktionen er relativt lidt ressourcekrævende¹⁶⁾. Man har regnet ud, at udgifterne pr. indsat pr. dag i week-end-fængslerne er omkring 25 % af udgifterne for en indsat i et almindeligt fængsel.¹⁷⁾

Medens man i Vesttyskland — ligesom med samfundstjeneste — har haft en del problemer med at få disse sanktioner til at

---

¹⁴⁾ Se f. eks. dommer Carsten Hvam i *Aktuelt* 12. 3. 1974 og kriminalassistent Svend Iversen, *Søndagsaktuelt* 17. 3. 1974. Se endvidere: Else Holm: *Hvorfor laver man ikke et natfængsel?* Kriminalforsorgen nr. 2, april 1971.

¹⁵⁾ Barry Estlea: *Periodic detention — an alternative to imprisonment*. Probation, vol. 19 nr. 2, 1973.

¹⁶⁾ F. eks. kan week-end-fængsel i Auckland i New Zealand køres af 2 fuldtidsansatte betjente, som hver week-end assisteres af 5 deltidansatte, og denne anstalt tager imod omkring 120 personer hver weekend.

¹⁷⁾ Barry Estlea op. cit. p. 43.

fungere, har erfaringerne i Belgien og Frankrig, så vidt jeg kan skønne, været gode. Selvom man i Belgien specielt har haft nogle problemer med at skaffe plads i anstaltssystemet til disse fritidsafsonere.

Såfremt de domfældte udebliver fra afsoningen eller i øvrigt modsætter sig fuldbyrdelsen, er den almindelige regel, at straffesagen tages op igen, således at der om nødvendigt kan idømmes en anden sanktion.

Det er åbenbart, at man med disse former for fritidsfængsel må tage højde for risikoen for, at straffen anvendes over for kriminelle, som tidligere ville have fået en ikke-frihedsberøvende sanktion, således at summen af frihedsberøvelser i virkeligheden bliver større og ikke mindre, sådan som formålet var. Erfaringerne herhjemme med loven om mindre berigelsesforbrydelser, hvis intentioner tilsyneladende har svært ved at slå igennem ved domstolene, synes at tale for, at dette problem overvejes meget nøje i forbindelse med en evt. indførelse af nye sanktioner.

3. *Straffövervakning*

Hvis man som udgangspunkt sætter lighedstegn mellem straf og ubehag (lidelse), må det føre til en overordentlig skarp principiel sondring imellem de straffende foranstaltninger og forskellige former for hjælpe- og behandlingsfunktioner. Den traditionelle sammenblanding af disse ting har jo, som man ved, i mange år været en pestilens for kriminalforsorgens medarbejdere både i anstaltsforsorgen og i den frie kriminalforsorg, men det er iøvrigt et problem, som man også har i andre systemer.¹⁸⁾

En adskillelse mellem straf og behandling blev diskuteret meget hedt i Finland i Kriminalvårdskomiteen. Diskussionen endte med, at komiteen anbefalede en fuldstændig adskillelse af straf og behandling,¹⁹⁾ det vil f. eks. for den frie kriminalforsorgs vedkommende sige, at man ikke kan have tilsyn og særvilkår i den forstand, som vi kender dem, og at det principielt heller ikke kan være samme organ, som står for en straffuldbyrdelse og en støttfunktion.

I Sverige var man inde på de samme tanker,²⁰⁾ men der fandt

¹⁸⁾ Se hertil NTfK 1973 I og II, hvor disse problemer behandles af Inkeri Anttila, Lene Licht, Barbro Schillander-Lundgren og Karen Berntsen.

¹⁹⁾ Betænkningen foreligger kun på finsk, men der er udsendt et „Sammandrag av kriminalvårdskommittens rekommendationer“, som bl. a. er gengivet og kommenteret af Sten Heckscher i Tidskrift för kriminalvård årg. 1972; se også Inkeri Anttila, NTfK 1973 p. 30 f., som foretrækker at kalde sanktionen „kontrollanmälan“ for også sprogligt at undgå forveksling med den traditionelle „övervakning“.

²⁰⁾ Kriminalvård, SOU 1972:64, Betänkande ågivet av Kriminalvårdsberedningen. Stockholm 1972, kap. 17 og 18.

man, at det var for vanskeligt at operere med en sådan fuldstændig opsplitning, selv om man godt kunne se de principielle fordele derved. Jeg ved ikke, om det vil medføre uoverstigelige vanskeligheder at foretage en sådan fuldstændig adskillelse af straf og behandling, herunder de forskellige former for hjælpeforanstaltninger. Men for det første mener jeg, at det i hvert fald tankemæssigt må være af stor betydning, at man foretager den opsplitning, når man diskuterer netop et emne som alternative sanktioner, og i øvrigt også når man skal fastlægge indholdet af f. eks. det vi kalder fængsel. For det andet mener jeg nok, at det må være muligt i et ikke ubetydeligt omfang at føre sondringen ud i livet, f. eks. ved at opgive tilsyn og særvilkår i den form man nu kender dem, således at hjælp til den kriminelle bliver en frivillig sag for ham.²¹⁾ Derimod bør det være kriminalforsorgens pligt at opstille de relevante tilbud og prøve at motivere den pågældende til at tage imod dem, men det ubehagelige element i en betinget dom (eller i en prøveløsladelse for den sags skyld) bør ikke være et tilsyn eller et vilkår, det er upædagogisk og forvirrende for klienterne og temmelig frustrerende for medarbejderne.

En af konsekvenserne af den finske kriminalvårdskommittees principielle standpunkt var forslaget om sanktionen straffövervakning.

Kommitteen havde sat sig for at finde en sanktion, som især kunne anvendes over for unge, og som ikke virkede skadelig ud fra et individualpræventivt synspunkt, men som alligevel havde et sådant indhold, at den kunne mærkes. Man opstillede en række krav til en sådan sanktion: For det *første* måtte den ikke kunne føre til, at man blev frihedsberøvet, hvis man ikke underkastede sig straffen på rette måde; for det *andet* måtte den ikke af offentligheden opleves som en eller anden form for eftergivenhed over for de unge kriminelle; for det *tredje* måtte den ikke kræve store personelle og økonomiske ressourcer (dem har man brug nok for i hjælpesystemet); for det *fjerde* måtte den ikke kræve specialuddannet personale, og for det *femte* skulle det være muligt at sætte den i værk hurtigt og skematisk.

Indholdet i straffövervakning skulle være, at den domfældte på bestemte tider skulle melde sig hos en eller anden myndighed, f. eks. politiet. Det skulle præciseres i dommen, hvor mange gange om ugen (f. eks.) den domfældte skulle møde op. Ved dette fremmøde skulle der ikke ske noget som helst andet, end at den pågældende blev registreret som fremmødt. Man forestillede sig,

²¹⁾ Problemerne omkring en sådan opsplitning bliver for tiden diskuteret i Justitsministeriets Planlægningsudvalg vedrørende Kriminalforsorgen, som forventes at afslutte sit arbejde inden udgangen af 1975.

at meldestedet skulle ligge praktisk i forhold til enten bolig, skole eller arbejdsplads.

Man forestillede sig endvidere, at sanktionen skulle finde anvendelse i situationer, hvor forbrydelsen ikke havde sammenhæng med nogen dybere karakterbrist, og hvor der ikke var tale om noget særligt støttebehov som følge af misbrug af narkotika e. l.

Straffövervakning var tænkt anvendt i tilfælde, hvor man efter den nuværende praksis ville idømme en frihedsstraf på op til 6 måneder. Det var også tanken, at man kunne anvende straffövervakning i forbindelse med og som en skærpelse af en betinget dom. Straffövervakning skulle opfattes som en kortvarig og streng advarsel, og overvågningstiden skulle derfor være mindst 3 og højst 9 måneder, hvis det drejede sig om en selvstændig sanktion, og højst 3 måneder, hvis det var en forstærkning af en betinget dom. Overtrædelse af bestemmelserne skulle kunne sanktioneres med advarsel, bøde og arrest, men ikke med iværksættelse af f. eks. den betingede frihedsstraf.

Som nævnt var der ikke politisk tilslutning i Finland til at indføre denne sanktion, og det er da også bl. a. på kriminalistmødet i København i 1973 blevet anført, at der var tale om en meningsløs sanktion. Det er naturligvis rigtigt i den forstand, at den næppe kan opleves som særlig meningsfuld af den kriminelle. For så vidt har sanktionen en slående lighed med frihedsstraffen.²²⁾

Ud fra de kriterier jeg som nævnt vil lægge til grund for en bedømmelse af en sanktion, finder jeg ikke, at der er grund til umiddelbart at forkaste tanken, såfremt den kunne føre til en begrænsning i anvendelsen af frihedsstraf. Men det er på den anden side klart, at i det omfang man kan finde frem til andre sanktioner, der kan opleves som mere meningsfulde af den kriminelle og af samfundet i øvrigt, vil behovet for straffövervakning svinde bort.

4. *Attendance centers (day training centers)*

Denne sanktion blev i England oprindelig udviklet i 50-erne til brug for unge under 17 år, men i 1960 åbnede man også et par centre for gruppen 17—20 år, de såkaldte senior attendance centers.

Retten kan bestemme, at den pågældende skal være til stede i et sådant center i op til 24 timer fordelt på 2 timer hver lørdag eftermiddag. Tiden benyttes til almindelig rengøring og vedligeholdelse af centret og til fysisk træning og i et vist omfang

²²⁾ Som fremhævet af Nordskov Nielsen under diskussionen af Inkeri Anttila's oplæg på kriminalistmødet i 1973.

til undervisning, vedligeholdelse af motorer, førstehjælp osv. Personalet, der består af politifolk, lægger megen vægt på disciplin, og man får indtryk af, at både stemningen og aktiviteterne minder temmelig meget om en rekruttskole af den såkaldte gode gamle slags.

Der er ikke tvivl om, at sanktionen opleves som ubehagelig, så meget mere som man med stor omhu har lagt de 2 timer nøjagtigt på det tidspunkt, hvor de professionelle fodboldkampe bliver spillet. Bl. a. af den grund, men især i betragtning af, hvorledes disciplinen udøves, tror jeg nok, at sanktionen ville komme i strid med den normale danske opfattelse af human behandling.

Men man kunne naturligvis overveje selve tanken om at dømme folk til at tilbringe 2 timer hver lørdag i en eller anden institution uden at give straffen det indhold, som man tilsyneladende har gjort i England. Men hvis man i øvrigt overvejer at indføre fritidsfængsel og samfundstjeneste, er det vanskeligt at se, at der også kunne blive plads eller behov for attendance centers. Det er da også således, at man i Wootton-rapporten gav udtryk for, at disse attendance centers muligvis burde falde bort, såfremt det viste sig, at samfundstjenesten blev en succes.

Et day training center, som forsøgsvis blev oprettet i begyndelsen af 70-erne i England, minder i så høj grad om attendance centers, at der ikke er nogen grund til at gennemgå det særskilt. Hovedforskellen er, at man i day training centers koncentrerer hovedvægten af energien omkring undervisningsaktiviteter, gruppediskussioner om egne og andres problemer, rollespil etc.²³⁾

5. Samfundstjeneste

a. Samfundstjeneste er en relativt ny sanktion, som foreløbig findes i Sovjetunionen, DDR, Vesttyskland og England. Jeg vil i hovedsagen beskæftige mig med den engelske udformning af denne sanktion, men indledningsvis komme med nogle få bemærkninger om det, der gælder i Sovjetunionen, DDR og i Vesttyskland. I Sovjetunionen²⁴⁾ er det således, at domstolene som selvstændig sanktion kan idømme kriminelle at arbejde et eller andet specificeret antal dage i statsvirksomheder og foretagender, således at de uden for arbejdstiden kan forblive i deres normale miljø. Straffen er især beregnet på moderate forbrydel-

²³⁾ Se nærmere: Barbro Schillander-Lundgren: Community Service by Offenders. Tidsskrift för Kriminalvård nr. 1, 1975, p. 5.

²⁴⁾ Se bl. a. James E. Hinners: Sovjet correctional measures for juvenile delinquency. British Journal of Criminology vol. 13 nr. 3, 1973, p. 218 ff, og Eike Strobel, Staat und Recht 1973, p. 133 ff (anmeldelse af I. M. Galperin & L. B. Romasin: Die bedingte Verurteilung zu Freiheitsentzug mit obligatorischer Verpflichtung der Verurteilten zur Arbeit).

ser såsom lettere vold og mindre berigelsesforbrydelser²⁵⁾ og betragtes således som et alternativ til kortere frihedsberøvelser i egentlige arbejdslejre. Det synes imidlertid, som om sanktionen ret sjældent anvendes. I midten af 60-erne, hvor man startede med disse forsøg, var man i visse distrikter oppe på, at omkring 1/5 af samtlige domme faldt ud til samfundstjeneste, men senere er det faldet til et sted mellem 5 og 10 %. Som en af de vigtigste grunde angives det, at lederne af de forskellige virksomheder ikke har vist tilstrækkelig interesse for projektet.

Sanktionen blev indført i hele Sovjetunionen ved en bekendtgørelse fra den øverste Sovjet fra 1970. Denne bekendtgørelse drejer sig dog kun om samfundstjeneste i forbindelse med betinget dom.

Det er en betingelse for at kunne anvende sanktionen, at lovovertræderen er myndig, dvs. at han på domstidspunktet skal have fuldendt sit 18. leveår, og han er arbejdsdygtig i enhver henseende. Der angives dermed, at en betinget dom kombineret med samfundstjeneste ikke finder anvendelse på invalider, gravide kvinder og kvinder med børn under 2 år samt personer over en vis alder. Der må endvidere ikke være tale om personer, som tidligere har afsonet frihedsstraf. Desuden kræver man, at den domfældtes personlighed er af en sådan karakter, at man må antage, at det er muligt at korrigere ham uden at isolere ham fra samfundet.

b. DDR anvender samfundstjeneste, når lovovertrædelsen indicerer et behov for større samfundsforståelse eller for større forståelse for arbejdsdisciplin. Arbejdet, som højst kan strække sig over 10 dage, består i renovationsarbejde, renholdelse af parker, vejarbejde o. l.²⁶⁾

c. I Vesttyskland kan man anvende denne sanktion både i forbindelse med en betinget dom, som selvstændig sanktion og som et bødeinddrivelsesmiddel. Her har der været visse vanskeligheder med at få sanktionen til at fungere. Man har typisk sat de pågældende til at arbejde på hospitaler, institutioner, nødstationer, ambulancetjenester og lignende, men disse institutioner har i vidt omfang vist manglende interesse i at modtage de kriminelle, fordi tjenesten ofte er af kort varighed i sammenligning med, hvad der f. eks. er tilfældet med militærnægttere. Også som bødeinddrivelsesmiddel har man haft dårlige erfaringer med sanktionen, fordi det har vist sig, at en del kun bruger den til at trække afsoning af forvandlingsstraf i langdrag.

²⁵⁾ Forbrydelser, som efter loven ikke kan straffes med fængsel i mere end 3 år.

²⁶⁾ Leif Senholt: Om kriminalitetsbekæmpelse og efterforsorg i DDR. Brudstykker fra andre lande — til brug ved elementære studier i sammenlignende straffuldbyrdelse. Maj 1975.

d. I England (og Wales) synes situationen derimod at være en helt anden. Her indførte man sanktionen pr. 1. 1. 1973 efter et grundigt kommissionsarbejde udført af en arbejdsgruppe under „The Advisory Council on the Penal System“ og udmøntet i en betænkning i 1970²⁷⁾ kaldet Wootton-rapporten efter arbejdsgruppens formand, lady Wootton.

Sanktionen blev først indført som et forsøg i 6 „probation areas“, men er nu pr. 1. 4. 1975 blevet indført i hele landet.

I en evaluering af forsøget²⁸⁾ har Home Office bl. a. peget på, at det straffeoretiske underlag kan synes noget usikkert. Det var Wootton-komiteen klar over, det hedder i rapporten bl. a.:

“But in the general the proposition that some offenders should be required to undertake community service should appeal to adherents of different varieties of penal philosophy. To some, it would be simply a more constructive and cheaper alternative to short sentences of imprisonment; by others it would be seen as introducing into the penal system a new dimension with an emphasis on reparation to the community; others again would regard it as a means of giving effect to the old adage that the punishment should fit the crime, while still others would stress the value of bringing offenders into close touch with those members of the community who are most in need of help and support”.²⁹⁾

1. *Straffens indhold*

Straffen består i, at domstolen idømmer lovovertræderen et nærmere fastsat antal timers arbejde uden løn. Arbejdet skal udføres i fritiden og er primært beregnet på lovovertrædere, som er i arbejde. Minimumsstraffen er 40 timer, maximumsstraffen 240 timers arbejde, som skal være udført inden 12 måneder fra dommens dato.

I evalueringsrapporten har man opgjort den gennemsnitlige månedlige arbejdstid i perioden januar-juni 1973 til 15½ time.³⁰⁾

Nedenstående figur³¹⁾ viser, at det gennemsnitlig tager omkring 12 måneder at fuldføre maximumsstraffen, hvilket man i Home Office tager som udtryk for, at der ikke er grundlag for at tænke på at indføre længere straffe.³²⁾

Knap ½ af arbejdet blev udført på hverdage og godt ⅔ i week-ends.³³⁾

²⁷⁾ Non-custodial and Semi-custodial Penalties. Report of the Advisory Council on the Penal System, London H.M.S.O. 1970.

²⁸⁾ Community Service Orders. Home Office Research Studies no. 29. London H.M.S.O. 1975.

²⁹⁾ Wootton-rapporten, p. 13.

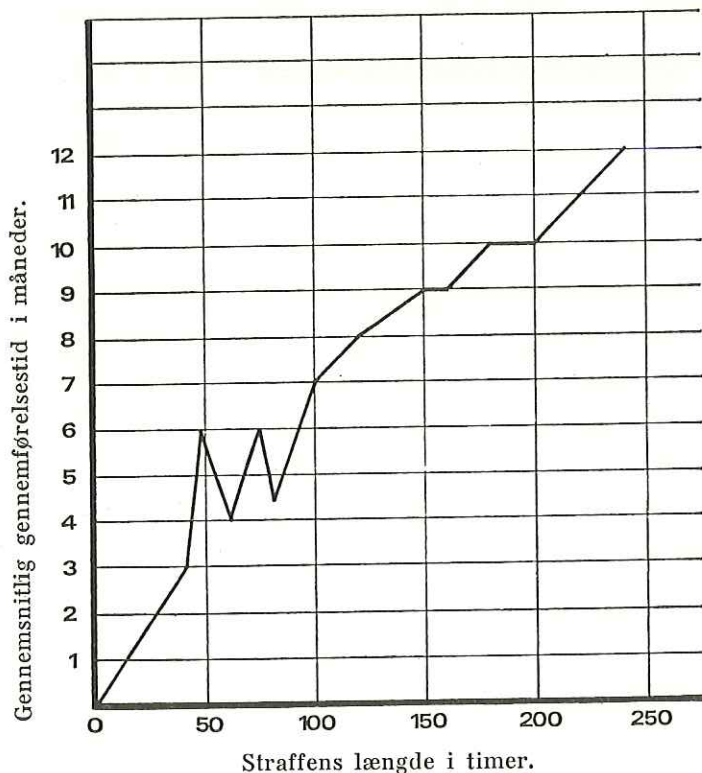
³⁰⁾ Community Service Orders, tabel 26, p. 38.

³¹⁾ Community Service Orders, figure 5, p. 39.

³²⁾ Community Service Orders, p. 68, pkt. 17.

³³⁾ Målt i perioden marts 1973—marts 1974. Community Service Orders, tabel 25, p. 37.

Det arbejde, de dømte blev pålagt, var af højst varierende art, alle former for håndværk, medhjælp i klubber, frivillige organisationer og institutioner, havearbejde, rengøring etc.³⁴⁾ Der har ikke været problemer med at skaffe arbejde, derimod har der (naturligvis) i visse tilfælde været besvær med at finde det rette job til den enkelte domfældte. Hovedsynspunktet har været, at der skulle være tale om arbejde, som ellers ikke ville være blevet udført, og bl. a. derfor har der ikke været problemer med de faglige organisationer. Inden forsøgets iværksættelse havde indenrigsministeriet kontakt med den faglige landsorganisation, som gav sin tilslutning til forsøget. Endvidere var der i hvert „probation area“ blevet udpeget en kontaktperson til de lokale fagforeninger.³⁵⁾

³⁴⁾ Se bilag til denne artikel.

³⁵⁾ Community Service Orders, p. 61.

2. Betingelser for idømmelse af samfundstjeneste

a) Det er en betingelse, at den kriminelle indvilliger i at udføre samfundstjeneste. Denne betingelse er dels en praktisk nødvendighed, dels medfører den, at man ikke kommer i modstrid med reglerne i den europæiske konvention om menneskerettigheder, art. 4, stk. 2 og 3.³⁶⁾

b) Det er endvidere en betingelse for anvendelsen af denne sanktion, at retten er i besiddelse af de nødvendige oplysninger om den kriminelle, hvilket efter engelsk opfattelse betyder, at der skal foreligge en personundersøgelse.

c) De(t) nødvendige arbejdstilbud skal være til stede.

d) Der kan kun idømmes samfundstjeneste for handlinger, som kan straffes med fængsel.

e) Den domfældte skal mindst være 17 år.³⁷⁾

3. Statistiske oplysninger

I perioden 1. 1. 1973 til 30. 6. 1974 blev der afsagt knapt 1.200 domme til samfundstjeneste i de 6 „probation areas“.

Der var igennem perioden en stigende tendens til at anvende samfundstjenestedomme. Således blev der i første halvår af 1972 gennemsnitlig afsagt 41 samfundstjenestedomme pr. måned, i andet halvår gennemsnitlig 52 og i de første 5 måneder af 1974 gennemsnitlig 101.³⁸⁾

a) *Aldersfordelingen* var følgende³⁹⁾:

	abs.	%
17—20 år	628	53,6
21—24 år	280	23,9
25—28 år	127	10,8
29—32 år	48	4,1
33—36 år	41	3,5
37—	48	4,1
Ialt	1172	100,0

Af de 1172 domfældte var 48 kvinder.

³⁶⁾ Stk. 2. Ingen må pålægges at udføre tvangsarbejde eller påtvungent arbejde.

Stk. 3. Udtrykket „tvangsarbejde eller påtvungent arbejde“ i denne artikel omfatter ikke:

a) arbejde, som sædvanligvis kræves udført under frihedsberøvelse besluttet i henhold til bestemmelserne i denne konventions artikel 5 eller under løsladelse på prøve fra en sådan frihedsberøvelse.

³⁷⁾ Se nærmere „Section 14, Powers of Criminal Courts Act 1973“, som har afløst „Section 15, Criminal Justice Act 1972“.

³⁸⁾ Community Service Orders, tabel 20, p. 29.

³⁹⁾ Community Service Orders, tabel 21, p. 30.

b) *Kriminalitet*

Wootton-komiteen forsøgte ikke at præcisere, hvilke kriminelle handlinger der skulle føre til samfundstjeneste, men pegede dog på forskellige former for mindre kriminalitet som typeområder.⁴⁰⁾

Blandt de 757 domfældte, hvis straffeakter var tilgængelige på undersøgelsestidspunktet, har forskerne fra Home Office fundet, at 89 (11,8 %) var dømt for personkriminalitet, 380 (50,2 %) for ejendoms kriminalitet, 182 (24,0 %) for færdselsovertrædelser og 106 (14,0 %) for andet (herunder narkotikakriminalitet og dokumentfalsk).

Hovedtanken bag samfundstjeneste var, at den skulle træde i stedet for frihedsstraf, men man gik ikke så vidt som til at fastsætte i loven, at sanktionen *kun* måtte anvendes, når straffen i øvrigt efter et konkret skøn ville blive af frihedsberøvende karakter, bl. a. fordi man ikke ville udelukke en samfundstjenestedom for visse færdselslovs overtrædelser, som sædvanligvis ikke medførte frihedsberøvelse.⁴¹⁾

Forskergruppen har gjort sig store anstrengelser for at undersøge, i hvilket omfang samfundstjeneste reelt har erstattet frihedsberøvelse; men udover at konstatere, at der har været tale om et ikke helt ubetydeligt antal tilfælde, hvor samfundstjeneste synes at være trådt i stedet for en anden ikke-frihedsberøvende sanktion, har man ikke fundet det muligt at belyse dette spørgsmål.⁴²⁾

Da det unægteligt er temmelig væsentligt at kunne konstatere, om samfundstjenesten anvendes som alternativ til frihedsberøvelse eller f. eks. som skærpelse af straffen i tilfælde, hvor man tidligere ville have anvendt betinget dom eller bøde, synes det nødvendigt i forbindelse med en evt. indførelse i den danske straffelov at få præciseret, på hvilke områder sanktionen kan anvendes.

c) *Forstraffe*

Godt halvdelen af de domfældte, hvis akter var tilgængelige på undersøgelsestidspunktet, havde ikke tidligere været idømt frihedsstraf (57,5 %).

Af de øvrige havde 159 (21,0 %) tidligere haft 1 frihedsstraf, 120 (15,6 %) mellem 2 og 4 frihedsstraffe og 43 (5,7 %) 5 eller flere frihedsstraffe.⁴³⁾

Gennemsnitlig havde populationen imellem 3 og 4 forstraffe (af enhver art).⁴⁴⁾

⁴⁰⁾ Wootton-rapporten, p. 13 f.

⁴¹⁾ Wootton-rapporten, p. 13 f.

⁴²⁾ Community Service Orders, p. 68 pkt. 8, se dog pp. 20—27.

⁴³⁾ Community Service Orders, tabel 29, p. 40.

⁴⁴⁾ Community Service Orders, tabel 28, p. 40.

4. *Misbrug*

Såfremt den domfældte ikke passer det anviste arbejde, kan han — omtrent efter samme principper som i Retsplejelovens § 1004 — indkaldes til i et retsmøde at gøre rede for baggrunden herfor. Kan forklaringen ikke godtages, kan retten ikende en bøde på ikke over 50 pund og lade samfundstjenesten fortsætte, eller den kan tilbagekalde samfundstjenestedommen og behandle den pågældende, som om samfundstjenestedommen aldrig var blevet afsagt.

Retten kan også i øvrigt, når det findes hensigtsmæssigt, på begæring af den domfældte eller den, der har tilsyn med hans samfundstjeneste, på baggrund af omstændigheder, som er indtrådt efter dommen, tilbagekalde denne, evt. i forbindelse med at man fastsætter en anden straf i stedet, ligesom retten kan udvide den periode på 1 år, som dommen normalt skal afvikles i.

Pr. 30. 6. 1974 var 307 af de 1172 domme fuldført på tilfredsstillende vis. Resten var stadig under afvikling.

De, der ikke fuldførte tilfredsstillende, adskilte sig ikke signifikant fra de øvrige for så vidt angår den pådømte kriminalitet. Derimod var der en signifikant sammenhæng mellem tidligere frihedsstraf og ufuldendt samfundstjeneste og mellem antallet af forstraffe og ufuldendt samfundstjeneste.⁴⁵⁾

5. *Konklusion*

Det er endnu ikke muligt ved hjælp af recidivstatistik at belyse, hvorvidt sanktionen har været en succes. En sådan undersøgelse vil blive foretaget i løbet af 1975.

Man kan heller ikke hævde, at fængselspopulationen er blevet væsentligt nedsat som følge af indførelsen af samfundstjenesten. Men på dette punkt er der dog grund til nogen optimisme, dels fordi anvendeshyppigheden som tidligere nævnt er stigende, dels fordi sanktionen nu (pr. 1. 4. 1975) kan anvendes i hele landet.

Under alle omstændigheder indebærer sanktionen for dem, der dømmes dertil, at de samtidig med, at de „afsoner“ deres straf på en konstruktiv og meningsfuld måde, kan forblive i deres normale miljø og arbejde og passe deres sædvanlige forpligtelser.

Endvidere har sanktionen den store fordel, at den inddrager de øvrige samfundsmedlemmer i selve straffuldbyrdsen, hvorved den dels understreger den sociale forpligtelse, som påhviler alle på dette felt, dels medvirker til at mindske stigmatiseringen og mystificeringen af dem, der overtræder lovene.

Sanktionen har været genstand for almindelig tilfredshed både blandt medarbejderne og de dømte, ligesom omtalen i pressen

⁴⁵⁾ Community Service Orders p. 49 f.

normalt har været positiv. Forfatterne til evalueringsrapporten anfører i deres konklusion, at de er betydeligt mere optimistiske med hensyn til sanktionens fremtid end man måske får indtryk af ved læsning af rapporten. At de ansvarlige myndigheder deler denne optimisme, fremgår med tilstrækkelig tydelighed af beslutningen om at indføre sanktionen over hele landet pr. 1. 4. 1975.

III Afsluttende bemærkninger

Der kan ikke være nogen rimelig tvivl om, at frihedsstraf som reaktion på afvigende social adfærd i langt de fleste tilfælde er uhensigtsmæssig og unødvendig. Og skadevirkningerne på den frihedsberøvede og dermed i sidste instans på samfundet øges for hver dag der går.

Straf kan samfundet næppe være foruden, men der findes da et væld af ubehageligheder at vælge imellem. Hvorfor så denne „bevidstløse“ anvendelse af en ekstremt destruktiv (og kostbar) ubehagelighed?

Hvis hovedformålet med straf oven i købet ikke som her antydet er lidelse, men derimod „resocialisering“, er frihedsstraf direkte kontraindiceret — i hvert fald således, som den nu effektueres i Danmark (såvel som i alle andre lande). Hvordan kan man overhovedet forestille sig at resocialisere (= føre folk tilbage til samfundet) ved at fjerne dem derfra? Og dog, hvis man i institutionerne opbyggede et mini-samfund, som var en fuldstændig nedprojicering af normalsamfundet, og satte de nødvendige personelle og økonomiske ressourcer ind på at lære minisamfundsborgerne at klare sig i samfundet på tilfredsstillende vis — tilfredsstillende både for dem selv og for de øvrige samfundsborgere — så ville der have været en sammenhæng imellem mål og middel. Men alene meromkostningerne ved at give frihedsstraf et sådan indhold er vel nok til at gøre denne tanke politisk urealisabel; ønskelig er den måske heller ikke.

Skulle man gå systematisk til værks — og det er sjældent nogen skade til — burde man — efter at have udvalgt en række sanktioner på grundlag af forud fastlagte strafkriterier — forsøge at prioritere sanktionerne efter deres „lidandeværde“⁴⁶⁾. Det er nok vanskeligt, bl. a. fordi een og samme sanktion har forskellig lidelsesværdi i relation til forskellige personer. Men så kunne man måske sige noget om dét.

Samtidig burde man nok foretage en nyvurdering af forskellig adfærds skadevirkninger for samfundet. En systematisk omkri-

⁴⁶⁾ Aromaa Kauko: Tankar kring „alternativ till frihetsstraff“. Stencileret paper til Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi's konference i Godby, Åland, foråret 1974.

minalisering. Men det er en anden diskussion, som ikke nødvendigvis skal føres samtidig med alternativ-diskussionen.

Derimod kan en fornuftig alternativ-diskussion næppe føres, uden at man samtidig gør sig overvejelser over, hvorledes samfundet vil udvikle sig. Hvilken betydning har f. eks. en ændret befolknings sammensætning eller en ændret bosætningsstruktur for den almindelige lovlighed? Kan man forvente, at der sker en øget „sekularisering“ i samfundet, således at respekten for normerne svækkes med deraf følgende behov for mere følelige reaktioner eller større opdagelsesrisiko?⁴⁷⁾

Hvilke andre udviklingstendenser kan man forestille sig, og hvilke krav vil de stille til sanktionssystemet?

Hvorledes alternativdiskussionen skal føres videre — om det først skal ske på embedsmandsplan, eller først på politikerplan, eller begge dele samtidig, om man eventuelt skal følge modellen fra af- og nedkriminaliseringsdebatten — det kan der være delte meninger om. At diskussionen *skal* føres videre — og bredere — vil næppe mange modsætte sig. En række politiske partier har som nævnt allerede for flere år siden givet udtryk for vilje hertil. Den nuværende justitsminister Orla Møller har i en tale i dette forår givet klart og tydeligt udtryk for sin holdning:⁴⁸⁾

„At vi . . . skulle ophøre med at føre kriminalpolitik herhjemme, medens man i andre lande gik videre med reformerne: det kan ikke være meningen. Jeg er overbevist om, at tankerne bag nedkriminaliseringsloven — at man skulle behandle flere af de socialt mistilpassede i det almindelige samfund og færre i institutionerne — er rigtige“ . . .

„Jeg kan forsikre, at jeg på den politiske front skal gøre mit til, at vi får den debat, der er forudsætningen for, at vi kan komme videre i reformarbejdet.“

William Rentzmann

---

⁴⁷⁾ Gösta Carlsson: Samhällsmiljö: Tendenser och framtidsperspektiv. Brottsförebyggande Rådet. Rapport 1974:3.

⁴⁸⁾ Tale i anledning af kursus for personundersøgere og tilsynsførende fra kriminalforsorgen, Aalborg afdeling, på Svinkløv Badehotel lørdag den 3. maj 1975.